

המתבגר, סמכות הורית ומורית בעידן החדש

נצ"מ סוזי בן ברוך

באישון לילה מעירים חוקרי הנוער במשטרת ישראל הורים לבני נוער וצעירים .
ה"בשורה" בפי השוטרים : "אבקשך להגיע לתחנת המשטרה על מנת לאסוף את בנך.
הוא נמצא נוהג שיכור. קיים חשש לשימוש בסמים ונהיגה בגילופין..." מרבית
ההורים מגיבים בתדהמה, שכן, "הוא הבטיח שלא ישתה...", בד"כ אנו יודעים ממנו
עליו כל דבר, היחסים ביננו גלויים וכיצד לא סיפר?? קיימים בינינו יחסי אמון.. אולי
אתם טועים...?? "

מחקירת המשטרה עולה שהנער וחבריו נוהגים להשתמש בסמים ולשתות אלכוהול ,
מזה כשנה. החברים יודעים ושותקים.מידי סופשבוע הם מסייעים ל"נופלים"
ומביאים אותם הביתה או מלינים אותם בביתם עד שמתאוששים. גם אם מדובר
בחבר שהופך ל"שיכור מוכר" שמצבו הולך ומדרדר, הם אינם משתפים ב"סוד" שום
מבוגר ע"מ לסייע לחברם כי כל מעורבות מבוגר תיחשב לבגידה בחבר, מה מבין
המבוגר?. ההורים רק יזיקו בעצם התערבותם ולכן נכון למדרס. ההורים, הם מעין
"כספומט אנושי", יש לספק לו נתונים בסיסיים בלבד ע"מ לספק צרכיו של
הילד...מבלי לפרט על הלאן מועדים פני הילד וחבריו...

"קבוצת השווים" תופסת מקום מועדף ודומיננטי, לעיתים, עד כדי קביעת גורלו של
בנינו. במרבית המפגשים של משטרה-נוער, החברים יודעים הרבה יותר מההורים-
מורים . אנו עדים שוב ושוב לאיבוד הסמכות ההורית לצד המורית, שילוב קטלני
מדאיג.???

**אתייחס לפן התיאורטי- ספרותי-חוקי, בדגש על מפגשי המשטרה עם קטינים
בעידן של צורך להשבת הסמכות ההורית והמורית ע"מ שיהיה בר סמכא בידינו
ניתן להפקיד ילד המעורב בביצוע עבירה.**

גיל ההתבגרות –

גיל ההתבגרות הינה תקופה משמעותית המציינת משך זמן מעבר הילד לבגרות, עצמאות, אחריות.
גיל ההתבגרות מורכב מתהליך ביולוגי שבסופו אדם יכול ללדת ילדים.

עם העמקתם של המחקרים הפסיכולוגיים, מסתבר שלכל גיל מעבר בחיי אדם יש את המאפיינים
והחשיבות שלו ולכל תקופה – את המיוחד לה. כדי להבין את גיל ההתבגרות, ראוי להתייחס אליו
כאל **תופעה ביו-פסיכו-סוציאלית**, דהיינו: יש לה רכיבים ביולוגיים, פסיכולוגיים וחברתיים.
התייחסות לאחד מהם בלבד, תיתן לנו תמונה חלקית ולקוייה. (גריין, ד. 2006).

בהיבט הביולוגי - גיל ההתבגרות, מציין בעיקר התחלתו של גיל ההתפתחות ההורמונאלית המואצת ובא לידי ביטוי בהתפתחות הפיזית של ילד לנער וילדה לנערה. כיום, בחברה המערבית עדים אנו להבשלה מינית מהירה יותר של הנוער ולהקדמתו של גיל ההתבגרות, כנראה, כתוצאה מתזונה עשירה בפרוטאינים מן החי. הבשלה כזו משליכה על התייחסות החברה אליהם כאל בוגרים הכשרים להקים דור חדש. (שם).

ההיבט הפסיכולוגי - מתייחס לתוכן של גיל ההתבגרות, לאפיונים והתהליכים העוברים על המתבגר. קיימות תיאוריות ומודלים שונים על גיל ההתבגרות המדוברים ביותר הם מודלים של הגיל: סגנון "הספה" - שהוא קצר מאוד (מאפיין חברות פרימיטיביות- מסורתיות). ומודל "גיל הפרוזדור" - תקופה ארוכה הנמשכת עד שהמתבגר מגיע להבשלה ביו-פסיכו-חברתית.

ההיבט החברתי - מתייחס באופן פורמאלי, החברה קובעת גיל בו הילד הפך לבוגר. מדובר בגיל שרירותי. במדינת ישראל, על פי חוק, גיל 18 הינו גיל בו מוטלות על הנער- בוגר חובות החברה. בארצות אחרות זה נע בין גיל 13 לגיל 21.

אם החלק הביולוגי מציין את תחילת גיל ההתבגרות, החלק החברתי מציין את סיומו.

בחברה הישראלית גיל ההתבגרות נתפש כתהליך (שיטת ה"פרוזדור") ונמשך מספר שנים: מגיל ה"עשרה", המתחיל בגיל 11-12, (טרום התבגרות העשרה), ועד גיל 18-20. בשלב זה, האדם הצעיר הופך לבוגר. כיום, עדים אנו להימשכותו הארוכה יותר של גיל ההתבגרות, במיוחד בחברה המערבית, בה תהליך ההתבגרות נמשך כ-20 שנה. לתקופה זו נוטה העולם המערבי כיום לאמץ את התיאוריה של אריקסון (1987, 1988):

מבחינה פסיכו-חברתית, מטלתו של גיל ההתבגרות לאפשר למתבגר לפתח את זהותו הבוגרת לזהות מגובשת שתענה על: מי אני, מה אני ומה אני רוצה להיות. עפ"י אריקסון, אם גיל ההתבגרות מנוצל כהלכה, אזי, בסופו (גיל 18), הוא אמור להיות מסוגל להגדיר עצמו מבחינת זהותו.

זהות זו תבוא לידי ביטוי בשלושה תחומים עיקריים: זהות מינית, תעסוקתית ופילוסופית.

1. **תחום הזהות המינית** - מעצם היותו גבר או אישה- יכולת לפתח מערכת יחסים משמעותית עם בן בת הזוג, יכולת לאהוב, לבנות מערכת יחסים אינטימית, הליך הנמשך לאורך כל תקופת ההתבגרות. בעידן המודרני, המהפכה הסקסואלית, המינית, בכל הקשור לאפשרות לשנות זהות מינית. הטכנולוגיה כיום מאפשרת לשנות את המין. מאפיין בעיקר בני נוער במצוקה החושבים שע"י שינוי מין ישנו גם את חייהם ובעיותיהם. לפני 30 שנה זו הייתה פנטזיה וכיום תמורת סכום כסף וכרטיס טיסה ללוס-אנג'לס ועם היכולת הטכנולוגית יכול כל אחד לשנות את מינו. מה שמשפיע על תהליך החיפוש אחרי הזהות המינית.

2. **התחום התעסוקתי- מקצועי** - בסוף תקופת התבגרותו מצופה ממנו להגדיר: מה הוא רוצה להיות, ללמוד, לעשות, במה רוצה לעסוק ע"מ שיוכל להשתלב בחברה הבוגרת בה הוא חי ולתרום לה.

3. **התחום הפילוסופי** – היבט חשוב אך יוצא דופן. היכולת לפתח תפיסת עולם מכל סוג שהוא: דתית, פוליטית וחברתית. שתהיה לו היכולת למצוא עצמו באיזו שהיא מערכת תפיסתית, ערכית, מוסרית, שבה יוכל להגדיר עצמו מי הוא ומה הוא. אריקסון טוען כי חלק מתהליך גיבוש הזהות בגיל ההתבגרות מצביע על היבט פילוסופי, ערכי, אידאולוגי. **היעדר היבט זה, יגרום למתבגר לא לסיים את גיל ההתבגרות.**

הזהות המינית והתעסוקתית של המתבגר הם תנאי הכרחי אך לא מספיק כדי שאדם יהיה בעל זהות בוגרת. מה שנחוץ למתבגר הוא היכולת לרכוש או לפתח זהות כזו. **האם זה אפשרי בחברה המערבית?**

לדעת אריקסון, כדי שתהליכים אלה יתרחשו, החברה צריכה להעניק **מורטוריום = פסק זמן חברתי** על מנת לתת לנוער זמן למצוא את עצמו. החברה לא מתייחסת לנוער כבוגר כל עוד לא התנסה ופיתח את זהותו הבוגרת. ההתנסות הכרחית לכך. **ההתנסות** הינה כלי הכרחי לבוגר ע"מ לבדוק את כוחו, (האם הינו חזק או חלש), את כושרו האינטליקטואלי, האם הינו מוכשר, מנהיג חברתי או אחד מכולם?... הוא חייב לבדוק עצמו בדרך של התנסויות. המשפחה מצידה, מציבה גבולות, במטרה לאפשר למתבגר לגדול.

בתקופה זו של התנסויות- קיים, לכאורה, ניגוד אינטרסים בין הצורך של הילד להתנסות, כדי להגיע ליכולת של הגדרה עצמית, לבין הצורך של המשפחה "להגדיל" אותו.

ההורים רוצים לשמר אותו והוא רוצה לגדול. המאבק בין תלות ועצמאות הוא מאבק הכרחי, בלעדיו אין גדילה :

מאבק זה של התפתחות הוא לא מאבק שלילי. הילד שואף לעצמאות והמשפחה רוצה להכתיב התנהגויות. זה מאבק בונה בתנאי שאותה קונפונטציה מתרחשת. מה שקורה היום, בקרב רוב המשפחות, אין קונפונטציה חינוכית. ההורים נסוגים מאותו עימות חינוכי ונוצר קונפליקט אחר. היעדר עימות חינוכי מעכב את סיום גיל ההתבגרות. תקופת המורטוריום מסתיימת ברגע שהילד מסוגל להגדיר עצמו מי הוא, מה הוא ומה הוא רוצה להיות.

התנסויות של בדיקת גבולות כגון אופן הבילוי, אופן הלבוש, שעות הבילוי וכו... בקרב בני נוער, הם ניסויים אשר, לעיתים, נתקלים בהתנגדויות של המשפחה. כאשר המשפחה, אינה מסוגלת לאפשר לילד את ההתנסויות, אזי, המסגרת המחליפה להתנסות היא "קבוצת השוויים" – החברים/ות. כאן יש קבלה מוחלטת. במצב זה המשפחה מתגמדת ונעלמת בעיני הילד. הוא יותר עם החברה, הולך ומתרחק מההורים. במצב זה, כדי להתבגר, ריחוק זה חשוב, כי בלעדיו אין צמיחה וגדילה פסיכולוגית.

בשנים האחרונות מתרחשת תופעה המוכרת בעיקר בחברה המערבית, (למרות המורטוריום שניתן לילדים והגישה הפסדו-ליברלית, בד"כ מתירנית ולא ליברלית) מסתבר שבסוף התהליך החברתי של גיל ההתבגרות, רוב המתבגרים לא סיימו את הגיל והם עדיין בתהליך של בלבול זהות שאפיין אותם קודם. הם זקוקים לפסק זמן ארוך יותר.

בארצינו, מסיימי צבא, קצינים ובעלי תפקידים אחראיים וחשובים, מאמצים את ה"לא בראש שלי ללמוד, לעבוד, להתחתן..." הם זקוקים לפסק זמן נוסף ואז נוסעים לטייל בעולם, טועים ותוהים,

לא יודעים מה הם רוצים. אלה ביטויי מצוקה של היעדר זהות בוגרת הגורמת להם לחוש צריכים וזקוקים להתחיל מחדש בהתנסויות. הם דוחים את המטלות שהחברה מטילה עליהם וזקוקים לזמן נוסף כדי להתגבש.

בנושא הפילוסופי -הדבר בא לידי ביטוי חמור יותר. הם אינם יודעים בדיוק כיצד להתמקם בעולם בו הם חיים. ממחקרים אנו למדים שחלק מבני הנוער דוחים את גיל הגיבוש של זהותם, הם נמצאים בתהליך קבוע של חיפוש עצמי ותהליך זה הופך למטרה ולא לאמצעי.

חיפוש העצמי יתבטא בדרכים שונות:

פיזית – נוסעים למקומות לחפש עצמם ובאחרים יבוא לידי ביטוי בצורך לקבל "אינסטנט-פעולה אידיאולוגית" הנמכרת או מוקנית להם בשיטה מיידית (כתות, חזרה בתשובה, שינויים אידיאולוגיים אחרי סמינר קצר של גורו זה או אחר). כל זה מבטא את הצורך לרכוש במהירות ובבת אחת את האידיאולוגיה שלא רכשו במשך שנות חייהם.

"אלה לא מצליחים למצוא את הפשרה בין עצמאות ותלות. בחיפוש, בהתמודדות הזו הנדרשת מהם הם נשארים בסוף בלי זהות, עם הרגשת ריקנות. מדובר בהפרעת אישיות-גבולית – מחלה שכיחה בעיקר בקרב בנות. בארה"ב 19% מהבנות שסובלות מכך מאושפזות בבתי-חולים. בנות שיש להן 8 סימפטומים של הפרעות אישיות-גבולית, סיכון לאובדנות ביחס של אחת לשלוש. מחלה קשה המתבטאת בתחושת ריקנות, חיפוש אחרי סימפטיה, נטיה להרס עצמי, התפרצויות ואיבוד עשתונות בתנאי לחץ". (הפטר, א. 2000).

לציין שאני מתייחסת לתהליכים של מתבגרים שונים וכמובן שיש בני נוער המצליחים לנצל גיל זה ולסיים את תהליך הזהות הבוגרת בתקופת הזמן שקבעה החברה בה הוא חי.

"כפסיכיאטר העוסק במצוקות נוער, אני רוצה להזכיר עבודה שנעשתה ע"י שני ישראלים בשיקגו בשנות ה-70. הם עקבו אחרי בני נוער בכיתות ח'–י"ב והגיעו למסקנה "מדהימה" ש- 80% מבני הנוער הם נורמליים לכל הדעות. הם גם הופכים למבוגרים נורמליים"... (הפטר, א. 2000).

מאפיינים של בני נוער כיום, מהקליניקה, מסקירות ספרות ומהנסיון.

בעידן הנוכחי עדים אנו לתמונה מנוגדת של בני נוער: הפוזה הבוגרת של בני נוער בכלכלת שוק קפיטליסטית בה כל בוגר יכול לעבוד ולהרוויח ולהיות עצמאי במידת מה. המאפיין את גיל ההתבגרות היום זו היכולת העצומה של רכישת ידע טכנולוגי מגיל מוקדם וזה בא לידי ביטוי בהקדמת תהליכים של למידה. סימן ההיכר של ילדינו הוא משחקי מחשב על צורותיהם השונות אפילו הילדות כבר לא משחקות בבובות אלא מקישות במחשב, משוטטות באינטרנט...

הילד מסגל סגנון לבוש ובילוי שתואמים סגנון מבוגרים: בילוי עד שעות מאוחרות בלילה, שתיית אלכוהול, ילדות המתפרנסות מדוגמנות.. אלו הם מביטויי יכולת המתבגר ל"היכנס" לעולם המבוגרים. אבל כל אלה הם סממנים של זהות שאולה. מאחורי הפוזה עומד ילד מתבגר, מבולבל

שאינו מסוגל להגדיר מי הוא, התוכן חסר. לעומת ה"פוזת הבוגרת" וההתנהגות הפסבדו-בוגרת, אנו עדים לאפיונים כוללניים פסיכולוגיים של אותם מתבגרים, תהליכים המתבטאים בחוסר רגישות אמוציונאלית ופסיכולוגית, תהליך בלתי פוסק של מצוקת בני נוער מכל הרמות הסוציו-אקונומיות הקיימות בחברה. זה בא לידי ביטוי בקשיים הולכים וגוברים בתחום ההסתגלות בביה"ס, הגברת שימוש בסמים לא חוקיים ואחרים, שוטטות, מתגברת, נטיית התאבדות והפרעות אכילה. המצוקה באה לידי ביטוי כמעט בכל תחום. מסתבר שבתוך האדם הצעיר, המתבגר, חי אדם במצוקה למרות הפוזת הבוגרת. קשה לו לחיות בעולם שהוא חי. הנער מתעסק יותר בדברים הבאים לענות על צרכים נרקסיסטיים, אנוכי ועסוק בעצמו, דואג באופן כפייתי לצרכים שלו. קיימת דחייה מלקחת על עצמם תהליכים של אדם בוגר, הוא נוטה לדחות מחוייבויות רציניות כגון עבודה מסודרת ודחיית בניית קן-משפחתי. לציין שבנושא זה קיים פער בין בנים לבנות. הבנים ילדותיים יותר ונשארים כך לפעמים עד גיל 30 ואילו אצל הבנות – המחוייבויות לבניית קן משפחתי גבוהות יותר. נשים מקבלות מחוייבות בגלל קוגניציה, תבונה חברתית ברמה גבוהה יותר.

חשיפה שוטפת לתקשורת מאיצה תהליכים אלה. אמצעי התקשורת הפכו לסוכני הסוציאליזציה החשובים ביותר לבני הנוער. תהליך זה פועל בגישה צינית: חלקם הגדול של אמצעי התקשורת גרמו ל"אובדן התמימות", את התקשורת מעניין הרייטינג והכסף ואילו הילדים חשופים למראות ואירועים קשים, באמצעות התקשורת. הכל "נשפך" אליהם ישירות ללא מסננת. במצב זה אין לילד יכולת להבדיל בין הנושאים וכתוצאה מכך מתפתחת תפיסה צינית כלפי העולם.

אלוין טופלר, בספרו "הלם העתיד", אומר: מה שמאפיין את האדם הצעיר זו – "בחירת יתר". זה מכניס חלק מהנוער למצבים של חרדה, אי-וודאות, בשל ה"יתר" שהוא הולך להתמודד עימו.

הנערים מתארים מצבים של שעמום, וזה אפיון של מצב דכאוני. אחרים בוחרים להתעלם ע"י תגרות או התאבדות. בחלקם, בגלל מצב של ייאוש, קיימת נטייה להצטרף לתנועות רדיקליות, במיוחד בארצות מערב בהן רואים הקצנה פוליטית קשה כגון פנייה לניאו-נאציזם ותנועות קיצוניות אחרות שהם רואים בהן אחיזה במסגרת עוטפת ומכילה.

"במבט על שנות ה-2000 ובלי להישמע פסימי, תמונת המצב כיום: מצוקת בני הנוער נובעת מעולם המבוגרים. מחוסר יכולתה של החברה, באמצעות סוכניה, להכיל ולטפח את הדור הצעיר" (ד"ר גרין דוד, 2000). **שלושה גורמים כשלו: המשפחה, החברה ומערכת החינוך:**

המשפחה – המודרנית עומדת בפני משברים חמורים. תדמית התא המשפחתי שינתה פניה, מוסד הנישואין לא מאופיין כקבוע, כבעבר, ההורים איבדו תפקידיהם כמחנכים, כקובעי גבולות, ככאלה המטילים מטלות לבניהם בכל התחומים... המשפחה נכשלת באי יכולתה להיות מסגרת מכילה.

שינוי גדול במשפחה המודרנית: אנו בעידן של הצלחה – שאיפתו של המבוגר שילדיו יהיו מצליחים. מה שקובע זה הצלחה, לא אם אתה מוסרי או/אדם טוב אלא אם אתה יפה, הציונים שלך גבוהים וכיו"ב.. זה המסר!!! זה משפיע על סוגים של הפרעות נפשיות שנתקלים בהן אצל בני הנוער בתקופה המודרנית של היום. (ד"ר אלן הפטר, 2000).

החברה – נכשלה כחברה ביכולתה להעניק למתבגר את היכולת לסיים את גיל ההתבגרות בצורה תקינה. לקראת שנת האלפיים כחברה בוגרת עלינו:

לעשות כל מאמץ להעניק לילדים את המרכיב בזהות הבוגרת של תפיסת עולם ערכית. חייבים לאפשר לילדים את היכולת לשפוט, לבקר ולהעריך את העולם שבו אנו חיים מבחינה ערכית. הכוונה לערכים מוסריים, אסתטיים, חברתיים ואחרים. הילדים והבוגרים מחזיקים בסולם ערכים מאוד בעייתי, שבעינינו נראה זר. לנו היו ערכים כמו התנדבות, הקרבה... היום, הערכים המרכזיים של בני הנוער הם ערכים של נהנתנות, של צורכי הפרט, קרייריזם, פרגמטיזם, התעלמות טוטאלית מצרכי החברה הסובבת.

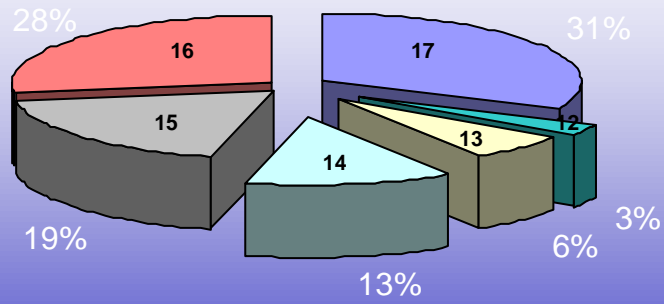
תפיסת העולם הערכית צריכה לבוא מהם ולא ע"י כפייה. הם צריכים וחייבים לפתח מערכת ערכים. חלקם מגלים תפיסת עולם ערכית: הם רוצים להציל את הפלנטה, זו משימת חיים. המלחמה למען שימור העולם, תוציא חלק מהם מהגישה האנוכית. זוהי קרן אור שכדאי להיתפס בה על מנת להעמיד במרכז את צרכי המשפחה והחברה. יש לאפשר למתבגר, לצד צרכיו, לפתח איזו התייחסות לעולם בו הוא חי, לטפח נכסי תרבות, ללמד אותם... לא לדלג על ערך זה. אחד האפיונים החשובים ביותר של תרבות הנוער בימינו זו המוסיקה שלהם. זו הפכה למעין דת חילונית עם כל המשמעות שיש בה. פולחנים, אלילים, אכסטזה, תפילה – זו אמונתם של חלק גדול מבני הנוער. כדאי שנקשיב. למוסיקה החביבה עליהם. כאן באה לידי ביטוי תפיסת עולמם על כל בעיותיהם. הזמרים שאנו מבטלים, משמשים לרובם לפה, העולם הפך לכפר גלובאלי קטן וזה מאחד אותם. המוסיקה הנ"ל מכילה ביטויים ומסרים, אנו רק צריכים להקשיב ויכולים ללמוד מהם על מה שמעסיק אותם.

מערכת החינוך (ביה"ס) – אנו מכירים בחוסר היכולת של ביה"ס להעניק לילדים קוגניציה חברתית, יכולת להתמודד עם בעיות של מצוקה וכמובן להעניק לילד תפיסה חברתית כתפיסת עולם.

באופן כללי ביה"ס מצטייר כמסגרת שמאבדת יכולתה למלא תפקידים שבאחריותה. מצד אחד הילדים יודעים פחות ופחות, למרות זאת, מגיעים למבחני פסיכומטריה ברמה גבוהה

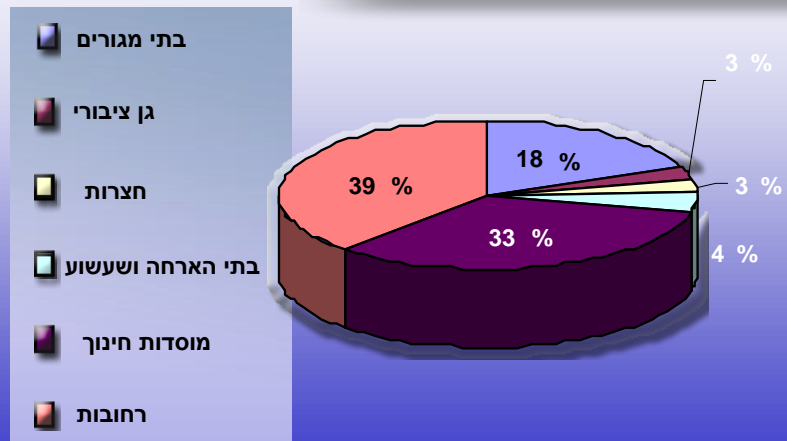
תופעה זו של איבוד סמכות הורית ומורית באה לידי ביטוי בנתוני המשטרה: מעיון בפאי חלוקת עבירות הנוער לפי גיל, יכר בנו ש"המתנה" הגדולה ביותר הינה גילאי 17, אשר מעורבים בפשיעה יותר מהקטינים האחרים. רגע לפני תחילת השרות הצבאי מעורבים קטינים רבים בפשיעה. בבודקינו את זירות העבירה אל מול השעות הדומיננטיות בהן מבצעים בני הנוער פשיעה...אזי, אחוז גבוה מאד מבוצע בזמן הלימודים בביה"ס... (ראה חלוקת הפאי בשני העיגולים הבאים.. נתונים מעניינים המביאים לידי ביטוי את חולשתה של הסמכות ההורית והמורית...נתון שהלך ועלה עם השנים...

התפלגות חשודים על פי גיל (פ"א בלבד)

זירות התרחשויות עיקריות

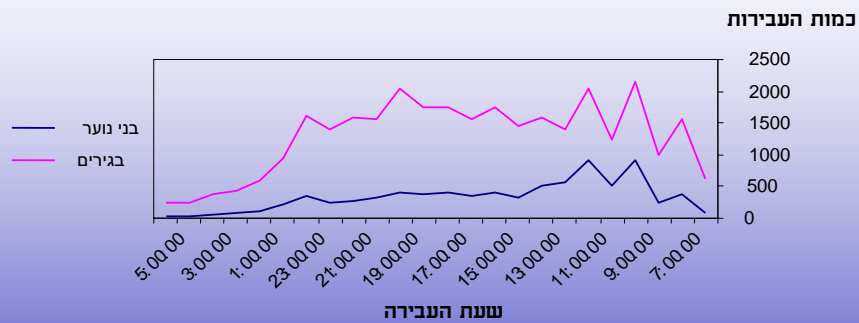
אלימות גופנית – שנת 2008

הנתון של אלימות נוער במוסדות חינוך וסביבתם ירד ל-25 אחוז לקראת שנת 2015 ו"עבר" למרכזי הבלוי במרחב הפנאי.

שעון העבירות של בני הנוער ובגירים

עבירות אלימות גופנית כללי בני נוער לעומת בגירים בשנת 2008

חרשים זה מתייחס לכלל עבירות האלימות לפי שעות היום. מתוך החרשים עולה כי בקרב בני הנוער חלה ירידה בכמות העבירות החל משעה 12:00 ואילך, כאשר ישנה עליה מתונה ברמת האלימות משעה 23:00 – 01:00 (596 עבירות המהוות 6.33% מכלל עבירות האלימות המבוצעות על ידי בני הנוער). בקרב בגירים, חלה עליה ברמת האלימות החל משעות הבוקר ועד השעה 19:00 כאשר, ישנה עליה ברמת האלימות משעה 23:00 – 01:00 בה מבוצעות 3017 עבירות המהוות כ- 10% מכלל עבירות האלימות המבוצעות על ידי בגירים.

לציין שמגמה זו נשמרת מבחינת שעות פעילות היממה, גם אם ירדה כמותית. עד שנת 2016. בשנת 2017-חלה עליה מסוימת בפשיעת הנוער בפעם הראשונה מאז 2005.

לעיתים, התנהגויות שהן "תוצרי" המגמות הנ"ל, באים לידי ביטוי במפגש הורים-קטינים, מורים-תלמידים או קטינים המסכנים עצמם. בחדרי החקירות במשטרת ישראל אנו פוגשים בקטין המבולבל, הגונב ללא מניע נראה לעין, המכה ללא הסבר ראוי גם לעצמו, הבורח מהבית למרות שגר בבית חם להתקנא בו...המחפש את עצמו ומוצא אותו בהתחברות מסוכנת ומסכנת, באין הסבר סביר והורים המלאים בתסכולים ותחושת כשלון. חרב עליהם עולמם. למפגשים מעין אלה עלינו להתכונן ולהכין את חוקרינו הצעירים אשר חלקם חוו זאת בעצמם, ממש לא מזמן.

קטין שנעצר או נחקר במשטרה בגין ביצוע עבירה זוכה ליחס מיוחד על פי חוקי הנוער בישראל ו"תרגומו", הבאים לידי ביטוי בהנחיות פנימיות של המשטרה. הנחיות אלה לוקחות בחשבון את הכתוב לעיל ו"מתורגמות" לכללי התייחסות ההולמים את המגמות דהיום. כיום המשטרה מהווה גם חוליה בשרשרת השיקום מתוקף הסמכות המוקנית לה על פי חוק. סמכות המאפשרת הצבת גבולות במקום בו כשלו האחרים. הגישה אותה נוקטת משטרת ישראל מאז 1983, המכונה באופן פורמאלי "טיפול מותנה" (אי תביעה), מקפלת בתוכה שיקולים לא תמיד פורמאליים אך מכוח סמכות המבהירה לקטין, שהסתבך עם החוק, שכעת הוא ב"ידיים אחרות" ונכחות ההורה ומעורבותו משלימות את דרישות המשטרה להליכי שיקומו. ההורה מקבל מעמד חדש בעקבות המשבר החדש. מחקרים מצביעים על 80% הצלחה באשר לאותם קטינים הנכנסים לעולם העבריינות וזוכים לתמיכה צמודה של בני משפחה. אחוז גבוה גם באופן יחסי לעולם המערבי...

התייחסות המשטרה לקטינים

הגוף הראשון שבא במגע עם קטין שנחשד בביצוע עבירה הוא, בדרך כלל, המשטרה. הטיפול המשטירתי בקטינים נעשה, כאמור, על פי נהלים מיוחדים שמטרתם לצמצם את הפגיעה בקטין ולאפשר את שיקומו. האינטראקציה בין המשטרה לבין הקטין מתנהלת בכל תחנות המשטרה על ידי יחידות הנוער, הכוללות שוטרים מיוחדים שקבלו הכשרה מיוחדת בתחומים הקשורים לנוער, מעבר להכשרתם הרגילה בחקירות (חביב, בן רבי וארגוב, 2001). שוטרים אלו יחקרו קטינים החשודים בעבירות שונות, למעט קטינים עד גיל 14 החשודים, עדים או קרבנות בסוג מסוים של עבירות (כגון עבירות מין, עבירות אלימות קשות על ידי האחראי וכו') שייחקרו על ידי חוקרי ילדים שהם עובדים סוציאליים משירות המבחן לנוער.

בכל תחנות המשטרה קיימת יחידת נוער שבראשה עומד קצין נוער או עובד נוער בכיר מנוסה. יחידות הנוער כפופות לרוב, מבחינה פיקודית למשרד החקירות בתחנה. ההנחיה המקצועית בתחומי הנוער מתקבלת מקציני הנוער המרחביים והמחוזיים וממחלקת נוער במטה הארצי (חביב, בן רבי וארגוב, 2001). יחידת הנוער מורכבת, לרוב מחוקרי נוער, עובדי מניעה ופקחני נוער. בנוסף קיימות "יחידות נוער חשיפה" בכל המחוזות. תפקידן של יחידות נוער חשיפה הוא לחקור עבירות מסובכות ומורכבות המתפרסות על פני המחוז כולו או בחלקו והן דורשות שיטות בילוש וחקירה מתוחכמות (חביב, בן רבי וארגוב, 2001).

למרות העובדה שהטיפול בקטינים, החשודים בעבירות שונות, מופקד בידי יחידות הנוער, שהרי לרוב, המגע הראשוני עם הקטינים החשודים בעבירות יהיה של שוטרים שאינם עובדי נוער, כדוגמת שוטרי סיוור, בילוש או משמר אזרחי. שוטרים אלה מבצעים בירור ראשוני לגבי האירוע שלאחריו יחליטו האם עליהם להמשיך לטפל בקטינים אלה ע"י הבאתם ליחידת הנוער במשטרה או להיסתפק בהתערבות הראשונית שלהם ללא הבאת הקטינים למשטרה. הווה אומר: על פי שיקול דעתם, האירוע אינו מצריך המשך טיפול פלילי (בסמכותם לפזר קטטה בין קטינים ולהסתפק באזהרה בלבד).

שימוש בקריטריונים פורמליים ולא פורמליים בעבודת המשטרה עם קטינים

להחלטה על ההליך הפלילי שיינקט, ישנה השפעה מכרעת על עתידו של הנער, אולם הליך זה חשוף לאי אחידות, למרות הקריטריונים שנקבעו בהנחיית המשטרה. חוסר אחידות זה נובע מקריטריונים לא פורמליים, בהם עושים שימוש חוקרי הנוער השונים. כפי שצינו חביב, בן רבי וארגוב (2001) במחקרם על הליך אי התביעה (כיום: טיפול מותנה): "מסקירת הספרות המחקרית בעולם ובארץ עולה, כי החלטות מסוג זה עלולות להיות חשופות לאי אחידות ואף להטיות שונות. מחקרים שונים מבחינים בין קריטריונים "משפטיים" לקבלת החלטות, כגון חומרת העבירה וקיומן של עבירות קודמות, לבין קריטריונים "לא משפטיים" כגון מין, מוצא החשוד ואזור ביצוע העבירה. בתווך ניתן למצוא שימוש בקריטריונים שגם אם אינם "משפטיים" באופן מובהק ניתן לטעון כי הם רלוונטים בהקשר של בני נוער, כגון: גיל החשוד, היותו במסגרת מסודרת של לימודים

ומצב משפחתו. ניתן לטעון, כי למשתנים אלה עשויה להיות השפעה על יכולתו של הקטין להשתקם, ולכן אין זה בלתי הגיוני לקחת אותם בחשבון" (עמ' 5). מור (1997).

פרופ' חיים עומר (.....) מציין את העדר התגובה של הורה למעללי ילדו כמשדרת חוסר אוניס. המענה של נוכחות הורית – שזוהי צורת התנהגות המעבירה את המסר: "אני נשאר הורה שלך", מעניקה את החוויה שההורה נוכח בחייו. העצמת ההורה במעמד המשטרתי, המשותף, מאפשרת להורה לבדוק באיזו מידה ישנם 'חורים שחורים' ביכולת שלו להשגיח על הילד, כלומר שעות שלא יודע היכן הילד נמצא ומה הוא עושה. להורים במשטרה מובהר שכל שיש יותר שעות בהן אינם יודעים היכן הילד, אזי, הנוכחות ההורית שלהם מקופחת ומבחינת הילד- ההורה לא קיים. הגדלת הנוכחות ההורית והגברת הפיקוח וההשגחה מבשרת את מניעת המשך הידרדרותו של הקטין והשבתו למעגל חיים נורמטיבי.

בהזדמנות זו אנו מעודדים אותם להיכנס לכל חדר בבית ללא השמת חומות בידוד בתוך הבית. אין עבירה על חוק הפרטיות להורה בביתו, במיוחד, שחש צורך בכניסה למקומות החשודים בעיניו.. אף אחד לא יעשה זאת במקומו פרט למשטרה ואז... זה עלול להיות מאוחר מידי...

מפגש זה "נוחת" על בסיס יחסים של הילד עם בני משפחתו (לרוב מביע את רצון הילד למשיכת תשומת לב ההורים). מעמדם העכשווי של הורי הילד בעיני הילד מחד, ונכונות ומוכנות ההורה להשתתף בתהליך ממושך של שיקום וטיפול בילדם ביחד עם גורם חיצוני מוסמך, מאידך, הם אלה שיקבעו, בסופו של דבר, את שיקומו (יציאת הילד מהמעגל הפלילי) או אי שיקומו והתגברות "כוחות הרשע" (של עבריינים שבחרו בעבריינות כדרך חיים), להיות מנחי הדרך המועדפים... ולהצטרפותו אליהם.

הנחת עבודה זו הביאה אותנו להחלטה של יצירת טיפול מותנה (אי תביעה) כהליך ביניים. מעין "על תנאי", המרחף כחרב מעל ראשו של הקטין המבין שחתימתו במשטרה, בנוכחות ההורה, ושחרורו בערבות ההורה, יש לה משמעות קריטית להמשך דרכו. ההורה כעת מקבל משמעות שונה: לא עוד "כרטיס ישראל ארט מהלך" או החבר הלא מועדף שכדאי לסגן מפניו מידע "מסוכן", אלא, הורה אחראי שאמור להיות בעניינים, לשאול שאלות ולקבל תשובות ראויות ואמיתיות. הוא כעת העמית האמיתי ולא החבר מקבוצת השווים שסייע לו בהסתרת "עבירותיו" ואף היה שותף להן.. תפקיד שרות המבחן לנוער לשקף עובדות אלה ולהעצים את ההורה. זוהי שעת הזדמנות לשיקום היחסים בין הקטין להוריו והשבתו למעגל החיים הנורמטיבי (והמשפחתי).

הנסיון מלמדינו ש"משבר" כזה הינו ההזדמנות של כל הורה להתחיל להיות הורה מתערב ולא רק מעורב שכן, המחוקק מאפשר זאת. הורה שעובר טראומה מעצם הידיעה שבנו נתפס בעת בצוע עבירה מבין שהוא פספס משהו בדרך. הרצון להיות חבר לבנו ולהימנע מלשאול שאלות, גם כאשר נורות אדומות דולקות, לא פותר את הבעיות אלא רק מציפן והפעם בליווי משטרתי ובעצה צמודה של שרות המבחן לנוער.

זוהי פעם ראשונה בה מבין בנם הקטין שסיכויי שיקומו תלויים במידת הפתיחות עם ההורים שכן, מדובר בטיפול משפחתי. באירוע כזה, משודרג מעמד ההורה אשר, לאור החוק החדש (נכנס לתוקף מ-31 ביולי 2009), הוא נוכח בחקירת בנו ושומע את מעלליו של הבן, עליו סמך יותר מכל, מלווה אותו לטיפול שרות מבחן לנוער, משחררו בערבות ומלווה אותו לדיונים בביה"מש לנוער.

להורה יש מעמד מלווה וצמוד. כעת הוא רשאי לשאול שאלות שלא העז או העדיף לא לשאול קודם לכן.

יוצא מזה, שה"אירוע" הטראומאטי עם המשטרה מאפשר לו להשיב מחדש את הסמכות ההורית שהלכה לאיבוד. זאת בסיועו של תיקון 14 לחוק הנוער אשר מחייב את המשטרה בנוכחות וליווי ההורה בחקירת ילדו הקטין, (להוציא חריגים). לנוכחות זו ולליווי ההורי הצמוד בהליך הפלילי (גם לטיפול המשפחתי בשרות המבחן לנוער ואח"כ לבית המשפט...) יש משמעות בהשבת מעמד ההורה ובמיצובו מחדש בעיני בנו.

לסיכום,

ניתן לאמר שהאויב העיקרי של הנוער זה לא סמים ולא אלכוהול אלא הוא עצמו. הוא בעצמו מבצע את התנהגויות סיכוניות וגורם לעלייה ברמות סיכון המסכנות אותו. על רקע זה אנו צריכים לפתח בו את היכולת לשמר את עצמו (לעיתים מעצמו). יתכן שכמענה למגמות העתידיות ולעובדה שהנוער חווה וחי בהווה את העתיד ומתעלם מהעבר, יש לתת בידו את היכולת לחבר בין שתי מגמות: שימור וחידוש - להגן על העולם בו הוא חי מבלי להרוס את עצמו. כל הגורמים העוסקים בנוער מודעים לצורך הזה, ולכן חברו יחדיו כי מבינים ש"על מנת לשקם ילד אחד דרוש כל הכפר כולו"...

בבליוגרפיה

מאמר זה נסמך על נסיוני רב השנים ועל המקורות הבאים:

אדד, מ. (1989). *קרימינולוגיה, העברייני בהתהוותו, הוצאת "אור עם", עמ' 19-21*.

אדד, מ. (2002). נגטיביזם בגיל ההתבגרות. בתוך: מ. אדד, י. וולף (עורכים): *עבריינות וסטייה חברתית, תיאוריה ויישום* (עמ' 41-59). רמת גן: הוצאת אוניברסיטת בר אילן.

אריקסון, א. ה. (1987). *זהות נעורים ומשבר*. תל אביב: ספרית פועלים

אריקסון, א. ה. (1988). *ילדות וחברה*. תל אביב: ספרית הפועלים.

אשד-פלך, מ. (1996). *הפסיכולוגיה בשטח ההפקר*. הוצאת מבע.

אטקינסון, ר. ל. אטקינסון ר. צ. , סמית, א. א. במ, ג. ד. והילגרד, א.ר. (1994). מבוא

לפסיכולוגיה. תל אביב: הוצאת לדור.

גמפלט, ת. (1999) "הרהורים על אלימות בית ספרית"

<http://pluto.mscc.huji.ac.il/~msgumpel/main.htm>

הורוביץ, ת. (2006) בית הספר כזירת אלימות מפגש לעבודה חינוכית – סוציאלית, גיליון 23, 45 –

האפטר, א. (2000)-הרצאה בנושא גיל התבגרות ובגירות.
ויניקוט, ד.ו. (1995) *הכל מתחיל בבית*. תל אביב, הוצאת דביר.
מוס, ר.א. (1988). *תיאוריות על גיל ההתבגרות*. תל אביב: ספריית הפועלים.
מטרי, י. (2005) *בית לנפש – חיפוש אחר העצמי האמיתי והמרחב הנפשי*, בן שמן, הוצאת מודן.
מלמד, א. (1988) *ענישה או שיקום?*, הוצאת תמר, תל אביב.

Brake, M.(1980). *The sociology of youth culture and youth subculture: Sex and drugs and rock n'roll*. London: Routledge& Kegan Paul.

Brake, M.(1985) *Comparative Youth Culture: The Sociology of Youth Cultures and Youth Subcultures in America, Britain, and Canada*. London & New York: Routledge

Derksen, D. J., & Strasburger, V. C. (1996). Media and Television Violence: Effects on Violence, Aggression, and Antisocial Behaviors in Children. In A. M. Hoffman (Ed.), *Schools, Violence, and Society* (pp. 79-97). Westport, CT: Praeger.

Epstein, J. S.(1998). Introduction: Generation x, Youth Culture and Identity: In: J. S. Epstein.(Ed) *Youth Culture: Identity in A Postmodern World*", Blackwell Publishing. pp. 1-23